

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**POSTKOLONYAL DÜNYADA SÖMÜRÜLENİN İRONİK OLARAK
TANRILAŞTIRILMASI: KARANLIĞIN YÜREĞİ VE KUZEYE GÖÇ MEVSİMİ**
**THE IRONIC DEIFICATION OF THE COLONISED IN THE POSTCOLONIAL WORLD:
HEART OF DARKNESS AND SEASON OF MIGRATION TO THE NORTH**

Arzu ÖZYÖN*

Öz

Bu çalışmada amaç, Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* ve Tayeb Salih'in *Kuzeye Göç Mevsimi* adlı eserlerinde ki Kurtz ve Mustafa Said karakterlerinin tanrılaştırılmasını tartışmak ve bir sömürgeci olan Kurtz'un doğal olarak tanrı gibi görülmesinden hareketle, sömürge kültürüne ait bir birey olan Mustafa Said'in tanrılaştırılmasını, karakterlerin tanrılaştırılma biçimlerini ve bunun sebeplerini ortaya koymaktır. Tanrılaştırma teması sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası edebiyatı, oryantalizm ve Yunan mitolojisi ile ilişkilendirilerek tespit edilecektir. Güney'de bir sömürgeci olan Kurtz karakterinin, yerliler üzerinde uyguladığı şiddet sayesinde onlar tarafından tanrılaştırıldığı; Kuzey'de ise tam tersine Kuzeylilere ait bilgilerle donanmış Mustafa Said'in, bu bilgileri ve gizimini kullanarak beklenmedik ve ironik bir biçimde onların gözünde tanrılaştığı sonucuna varılacaktır. Bu amaçla daha çok metne dayalı inceleme yöntemine başvurulurken, Yunan mitolojisinden faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Oryantalizm, Tanrılaştırma, Yunan Mitolojisi.

Abstract

In this study, the aim is to discuss the theme of deification of the characters named Kurtz and Mustafa Said by using the analogy between Conrad's novel *Heart of Darkness* and Tayeb Salih's novel *Season of Migration to the North*. By using the natural deification of Kurtz as a colonizer, this study aims to present the ironic deification of Mustafa Said, who is a member of the colonised society, especially by the Northern women; the ways of their deification and the reasons of it. In this context, the theme of deification in both novels will be associated with colonialism, postcolonial literature, orientalism and Greek Mythology and the ways of the deification of both characters in the context of colonialism and mythology and the factors that were influential in their deification will be identified. As a result, it will be reached that while in the South Kurtz, as a colonizer, is deified by the natives owing to the violence he practised on them, in the North on the contrary, Mustafa Said, armed with the knowledge of the North, is deified unexpectedly and ironically by the Northern women by using his knowledge and mystery. With this purpose, mostly the text-based method will be applied and the Greek Mythology will be used along with this method.

Keywords: Colonialism, Orientalism, Deification, Greek Mythology.

* Okutman, Dumlupınar Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, 43100, KÜTAHYA.

1.Giriş

Bilindiği üzere Tayeb Salih'in *Kuzeye Göç Mevsimi* adlı romanının, Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* adlı romanından yola çıkılarak yazıldığı yıllardır Avrupalı yazar ve akademisyenler tarafından olmasa da, Üçüncü Dünya ülkeleri yazarları ve akademisyenleri tarafından birçok çalışmada ortaya konmuştur. Salih'in, Conrad'ın kurgusunu ve kuzeyden güneye olan yolculuğunu tersine çevirdiği ve bu nedenle de iki roman arasında çok fazla benzerlik olduğu dile getirilmiştir. Örneğin Edward Said,

[...] Sudanlı Tayeb Salah gibi romancılar, sömürgeci kültürün bilinmeyene doğru yolculuk ve araştırma gibi büyük klişelerini kendi kurgularına mal etmiş, kendi sömürgecilik sonrası amaçları yönünde sahiplenmiştir. Salah'ın *Season of Migration to the North/Göç Mevsimi*'ndeki roman kişisi, Kurtz'un ve yaptıklarının tersidir: Karaderili, beyazların topraklarına, kuzeye doğru yola çıkar (Said, 2010: 74)

diyerek Tayeb Salih'in, Conrad'ın romanındaki boşlukları bularak bunları kullandığını ve bu şekilde romanın kurgusunu tersine çevirdiğini ifade etmektedir. Böylelikle Salih, bu tersine çevrilmiş kurguyu, Avrupalı'nın sömürgecilik hikâyesinin sömürgecilik sonrası dönemde nasıl ters yüz olduğunu göstermek amacıyla kullanmıştır. Bu çalışmada ise amaç, yine iki eser arasındaki benzerlikten yola çıkarak Kurtz ve Mustafa Said karakterlerinin tanrılaştırılması temasını tartışmaktır. Daha açık ifade etmek gerekirse, bir sömürgeci olan Kurtz'un doğal olarak tanrı gibi görülmesinden hareketle, sömürge kültüre ait bir birey olan Mustafa Said'in, özellikle Kuzeyli kadınlar tarafından ironik bir biçimde tanrılaştırılmasını ortaya koymaktır. Bunun yanında, her iki karakterin tanrılaştırılma biçimlerini (tanrılar ile benzerliklerini) ve tanrılaştırılmalarında etken olan faktörleri oryantalizm ile ilişkilendirmek suretiyle tartışmaktır. İki katmanlı bir yapıya sahip olan her iki romanda da ilk bakışta sömürgecilik hikâyeleri dikkati çekerken; romanlar daha ayrıntılı incelendiğinde, başkahramanlar Kurtz ve Mustafa Said'in çevresindekiler tarafından tanrılaştırıldığı tespit edilmiş ve arka planda kalmış bu anlamı ya da temayı ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, daha çok metne dayalı inceleme yöntemine başvurulurken, Yunan mitolojisinden ve tanrı, çoktanrıcılık/tektanrıcılık kavramlarına bağlı olarak din üzerine yapılmış çalışmalardan faydalanılacaktır.

2. Çokkültürlü Yazarlar

Çalışma ile ilgili temel kavramlara değinmeden önce her iki yazarla ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse, modern dünyanın en gerçekçi ve mistik yazarlarından olan Joseph Conrad, 1857 yılında Polonya'da doğdu. Edebiyat ile Dickens ve Hugo gibi yazarları çeviren

akademisyen babası aracılığıyla tanıştı. *London Times* ve Shakespeare okuyarak İngilizcesini geliştiren Conrad, 1891 yılında *Karanlığın Yüreği*'ne ilham veren Kongo yolculuğuna çıktı ve *Karanlığın Yüreği* ilk kez 1899 yılında basıldı.

Afrika ve Arap edebiyatının en önemli yazarlarından Tayeb Salih ise 1929 yılında Sudan'da Wadd Hamid köyünde doğdu. Hartum Üniversitesi'nde eğitim gördü. İngiltere'ye yerleşen Salih, uzun bir süre BBC'nin Arapça bölümünü yönetti, ardından UNESCO'da çalıştı. Bu nedenle, yazarın, her iki kültürü (Sudan ve İngiliz kültürlerini) de tanınmasının bir sonucu olarak romanında sömürgecilik, sömürgecilik sonrası olaylara ve Kuzey/Güney ikilemine tarafsız yaklaştığı görülmektedir. Yazarın *Kuzeye Göç Mevsimi* adlı romanı ilk olarak 1966 yılında yayınlandı. Tayeb Salih ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus, onun Kafkaesk tarzda; yani gizem, korku, belirsizlik ve açık uç gibi unsurları barındıran bir tarzda yazarak okurun dikkatini ve merakını cezp edip açık ipuçlarını tamamlamaya itmesine; gizem, korku gibi öğelerle başkahramanı Mustafa Said'in tanrılaştırılmasına katkıda bulunmasıdır.

Bu çalışmada "tanrılaştırma" kavramı tanrı, tek tanrıcılık/çok tanrıcılık kavramları bağlamında ele alınacağından, asıl çalışma konusuna geçmeden önce çalışmanın temelini oluşturan bu kavramlardan kısaca söz etmek yerinde olacaktır.

3. Tanrı Nedir?

Tanrıya dailâh, özelliklerle tanrı dinlerde (Hıristiyanlık hariç) evrenin tek yaratıcı ve yöneticisi olduğuna inanılan varlık. Çok tanrılı inançlarda genelde ilâhların cinsiyeti bulunur ve erkek olanlarına Tanrı kadın olanlarına tanrıça denir. Tek tanrılı inançlardaki Tanrı kavramını tanımlamak için ise sadece *tanrısözcüğü* kullanılabilir.

Türk Dil Kurumu'na ait Güncel Türkçe Sözlük'e göre, *Tanrısözcüğü* "Çok tanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri, ilah." ve özel isim olarak da "Allah" anlamlarına gelmektedir (TDK Güncel Türkçe Sözlük). O halde insanları tanrılaştırmanın, tanrı gibi görmenin sebebi ne olabilir? Nevzat Kaya'nın *Grotesklerin Tanrısı* adlı çalışmasına atıfta bulunan Akbulut'a göre, "Tanrılara yakıştırılan estetik özellikler/güzellikler ve onlara ait olduğu düşünülen güçler, onlara hayranlık duyup tapınmayı sağlayan bir unsur ise, tanrıların korkunç ve ürpertici tasvirleri, çirkinlik ve acımasızlıkları da dinin, ilkel çağlarda olduğu gibi günümüzde de sindirme işlevini yerine getiren bir başka unsurdur (Kaya, 2000: 19 akt. Akbulut, 2013: 37). Tanrılar için geçerli olan bu durum, tanrılaştırılan

insanlar içinde söz konusudur. Tanrılaştırılan insanlar da benzer şekilde üstün özellikleri ve görünüşleri ile karşılındakileri büyülerken, gösterdikleri güç, öfke ve şiddet ile onları korkutup sindirebilir ve kendilerine itaat etmelerini, tapmalarını sağlayabilirler. Bu çalışmada ele alınan iki başkahramandan Kurtz'un yerliler ile Mustafa Said'in ise İngiliz kadınlar ile olan ilişkisi aynı bağlamda, tanrı- kul ilişkisi şeklinde karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve oryantalizm bağlamında bu tür bir ilişkiye sebep olan faktörler ortaya koyulacaktır.

3.1. Tek Tanrı ve Hristiyanlık

Hristiyanlıkta İsa da ete kemiğe bürünmüş olarak yani insan biçiminde ve ölümlü ve ulaşılabilir olarak görülür. Günümüzde de Hristiyanlık tek tanrılı dinler arasında yer almaktadır.

Hristiyanlık, İsa'nın etrafında oluşmuştur. Tanrısal kuvvetlerle donatılmış olduğu, Meryem'den doğduğu için insan, ana rahmine Kutsal Ruh mucizesi ile düştüğü için Tanrı olarak kabul edilir. O insanlar arasına karışarak müdahale edebilen ve itaat edilmesi gereken aşkın bir varlıktır ve onun mucizeleri, tanrılığının yansımalarıdır.

Hristiyanlıkta Tanrı gizemlidir, kolay anlaşılabilir. Ayrıca, bağımsız ve çok güçlüdür. Hristiyanlık inancına göre Tanrı'nın İsa'da dünyaya geldiği ve onun bedenine büründüğü böylece insanın zaman ve mekânına girdiğine inanılır. İsa'nın mucizeleri yanında bilmece gibi konuşmalarına da vurgu yapılarak onun esrar ve gizemine dikkat çekilmektedir (bkz. Bader, 2008). Hristiyanların ibadet yeri ise kilisedir.

Kurtz'un yerliler üzerindeki etkisi ve gizemli hali düşünüldüğünde onun İsa'ya benzer bir tanrı olduğu söylenebilir. Zaten bir sömürgeci olduğu için onun tanrılaştırılması daha doğal bir durumdur. Genç Rus'un da söylediği gibi, yerliler Kurtz'a taparlar adeta, hem korkudan, hem de korku ile karışık saygıdan biraz da:

'O kabile Kurtz'a yardım etti, öyle mi?' dedim. [...] 'Ona tapıyorlardı' dedi. [...] yerlilerden korkmuyordu, Bay Kurtz'un sözü olmadan yerlerinden bile kıpırdamazlardı. Olağanüstü bir nüfuzu vardı. Bu insanların köyleri çevreliyordu burayı ve kabile reisleri her gün görmeye geliyorlardı onu. Yerlerde sürünerek geliyorlardı... [...] 'Böyle bir yaşantının Kurtz gibi bir adamı nasıl hırpaladığını bilmiyorsunuz' diye haykırdı, Kurtz'un son havarisi (Karanlığın Yüreği: 87, 90-91).

John G. Peters, Kurtz'un geceyarısı ayinlerine ve onun, yerlilerin kendilerine özgü tanrıçaları, ilahları arasında yerini aldığına vurgu yaparak, Kurtz'un tanrılaştırıldığı fikrini destekler (Bkz. Peters, 2006:54,60

çev. A.Ö.). Marlow, Kurtz için yapılan ayinleri ve onun tanrılaştırılmasını dinleyicilerine kendi cümleleriyle aktarır: "Ama bu herhalde [...] Bay Kurtz'a, [...] sunulan ve iğrenç ayinlerle son bulan bazı gece yarısı danslarını yönetmeye başlamasından önceydi" (78).

Kongo'da, karanlığın yüreğinde, Güneylileri ve Güney'in kaynaklarını sömüren Kurtz'un, yaşadığı yerden de anlaşılacağı üzere, benimsediği yol açıkça ortadadır: Şiddet!

Hatırlarsanız, bu yerin harap hali göz önünde tutulduğunda, bu süsleme çabalarını ne kadar şaşırtıcı bulduğumu söylemiştim size. Bu süsleri birdenbire daha yakından görüyordum ve üzerimdeki etkileri, sanki yumruk yemiş gibi kafamı geri çekmek oldu. [...] Direklerin tepesindeki kürelerin amacı süsleyici değil, simgeseldi; anlamlı ve şaşırtıcı, çarpıcı ve rahatsız ediciydiler- insanın zihnini beslerlerdi, gökteki akbabaları besleyecekleri kadar, [...]. Bunlardan yalnız birinin- ilk gördüğümün yüzü bana dönüktü. [...] kara, kuru, pörsük, gözkapakları inik- [...] kurumuş dudaklarının arasından görünen ince beyaz dişleriyle [...] (Karanlığın Yüreği: 89).

Kendisine isyan eden kafaları kesip sergileyerek, gözdağı ile yeni isyanları engeller ve diğer yerlileri kulları, köleleri haline getirir. Artık o bir Tanrı'dır yerlilerin gözünde. Yalnızca tapılması, emirlerine uyulması gereken bir Tanrı! Ölümlü olması sebebiyle o da İsa'ya benzer bir tanrı olduğu; yani insan formunda fakat olağanüstü güçlere sahip bir tanrı olduğu söylenebilir.

Böylece, Kurtz ve daha sonra değinilecek olan Mustafa Said'in tanrılaştırılmasında en önemli etkenlerden birinin yaşadıkları yer ile olan bağlantıları ve yaşadıkları yerlerin, benimsedikleri ideoloji ile paralelliği olduğu söylenebilir. Saree Maksidi'nin de ifade ettiği gibi Kurtz'un üzerine kuru kafalar takılmış çitler ile çevrili evi bir tapınağı andırırken, Mustafa Said'in içinde tek bir Arapça kitabın olmadığı, İngilizce kitaplarla dolu kütüphanesi ve odası ise onun gizli mabedi gibidir (bkz. Maksidi, 1992: 813 çev. A.Ö.). Fakat daha da önemlisi Mustafa Said'in hareme benzer yatak odasıdır. Gerçekten de buram buram tütsü kokan bu yatak odası, Mustafa Said'in İngiliz tarzı döşenmiş kütüphanesinin tam tersi bir mekândır ve onun "savaş alanı"dır. Bu yatak odası haremvari atmosferi ve gizemli haliyle derinden etkiler kadınları ve Mustafa Said'i yüceltip tanrılaştırmalarına sebep olur.

Hristiyanlık için önemli bir yer olan kilise ise Mustafa Said'in yatak odasında var olur adeta. Kiliselerde yer alan ve kutsal sayılan heykeltikler gibi objeler düşünüldüğünde bu kanı daha da kuvvetlenmektedir:

Yalan üstüne yalan, sandal ağacı tütsüsü, devekuşu tüyleri, fildişi ve abanoz ağacından heykeltikler [...], Arap kitapları, İran halıları, pembe perdeler, duvarlardaki büyük aynalar ve koridordaki renkli ışıklar. Diz çöktü ve ayağını öptü. 'Sen,

Mustafa, benim sahibim ve efendimsin' dedi. 'Ve ben Suzan, senin kölenim.' Ve böylece, sessizce, ikimiz de kendi rolümüzü seçtik. O köle kız olmuştu ben de onun sahibi. Banyoyu hazırladı, içine gül esansı döktüğü sularla yıkadı beni. [...] aba giydi ve başörtüsü taktı, göğsüme, bacaklarıma, boynuma ve omuzlarıma masaj yaptı. Emir verircesine 'Gel buraya' dedim. 'Emredersiniz efendim' dedi ince bir sesle. Fantezinin, sarhoşluğun ve deliliğin içinde can çekişirken onu aldım, o da kabul etti (Kuzeye Göç Mevsimi: 120).

Bu alıntıda hem yukarıda bahsedilen kilise benzeri bir yatak odası, hem de Mustafa Said'in bir kadın tarafından nasıl tanımlanıldığı açıkça gözler önüne serilmektedir. Ayrıca Mustafa Said'in buyurgan hali onu, Kuzeyli kadınlar karşısında bir tanrı olmanın yanında ironik olarak bir sömürgeciye de dönüştürür. Ania Loomba *Kolonyalizm/Postkolonyalizm* adlı çalışmasında sömürülen siyahi halkın sömürgeciye dönüşmesinin altındaki sebebi, Frantz Fanon'un bu konudaki psikolojikbulgusu ile açıklar:

Fanon, eril çocuğun annesini arzuladığı Ödipal senaryo yerine, siyah adamların beyaz kadınlara sahip olma fantezisini kolonyalizmin birincil sahnesi olarak önerir: 'Kıvr kıvr ellerim şu beyaz göğüsleri okşadıklarında, beyaz medeniyeti ve saygınlığı kavramakta ve onları bana ait kılmaktadır' (Loomba, 2000: 171).

Böylece siyahi adam beyaz kadına sahip olmakla, beyaz kadına ait kültüre ve onun üzerinde yaşadığı topraklara da sahip olduğu kanısına varmakta, beyaz toplum üzerinde egemenlik kurduğu, bir anlamda tanımladığı fikrine inanmaktadır. Nitekim Mustafa Said'in bu düşünceyi hayata geçirdiği romanda açıkça görülmektedir.

Başka bir kadın, Isabella Seymour'un sözlerinde daha da güçlü bir tanrı halini alır Mustafa Said, çünkü Seymour açık olarak ilan etmektedir Mustafa Said'i tanrı olarak kabul ettiğini:

Isabella Seymour ona 'Hristiyanlar peygamberlerinin, insanların günahlarının bedelini ödemek için çarşıya gerildiğini söylerler. O öldüğüne göre her şey boşuna. Günah dedikleri şey seni sarmalayan zevkten başka bir şey değil. Ah benim putperest tanrım. Benim tanrım sensin ve senden başka tanrı yok' demiş. [...] Onunla tanıştığında inançlı biriymiş. Sonradan dinini reddetmiş ve tıpkı İsrailoğulları gibi, fani bir şeye tapmaya başlamış. Ne tuhaf! Ne ironik! Bir insan sırf ekvator da yaratıldığı için bazıları onu köle, bazılarıysa tanrı olarak görüyor (Kuzeye Göç Mevsimi: 92-93).

Böylece bütün kadınların Tanrısı, emirlerini harfiyen yerine getirdikleri bir ilah olur Mustafa Said. Peki Mustafa Said'i, basit bir Güneyli sömürge iken, beklenmedik bir biçimde, Kuzeylilere nefret ve ölüm saçan bir tanrıya dönüştüren nedir? Elbette güç: Avrupalı'dan alıp sonra yine Avrupalı'ya karşı kullandığı güç. Kütüphanesinde Avrupalılara ait kitaplar ve İncil ile gerekli bilgilerle donanan Mustafa Said, savaş alanım dediği yatak odasında istilalarını gerçekleştirir. Mustafa Said'i belki de en iyi tanımlayabilecek ifade onun gibi iki kültür arasında

sıkışık kalmış Filistinli yazar Edward Said'in hatıratında kendisi için kullandığı ifadedir: "[...] İngilizlere İngilizce okuyup yazarak meydan okuyan savaşçı [...]" (Said, 2005: 340). R. S. Krishnan ve Byron Caminero-Santangelo, "Mustafa Said'in, kendi cinsel fetihlerini, sömürgeciliği tersine çeviren, sömürgecilik karşıtı bir direniş aracı olarak gördüğünü" vurgulayarak, Mustafa Said'in kadınlarla olan her ilişkisinin bir savaş olduğu düşüncesini destekler (Krishnan, 1996: 13/Santangelo, 1999: 15 çev. A.Ö.).

Hristiyanlık için önemli olan kilise Mustafa Said'in yatak odasında var olurken, İsa da Mustafa Said ile yeniden hayat bulur. İsa'nın insan biçiminde tanrısal özellikler taşıyan bir varlık olduğu düşünüldüğünde *Kuzeye Göç Mevsimi*'nin başkahramanı Mustafa Said ile arasındaki benzerlikler şaşırtıcıdır: İsa babası olmadan Meryem'den doğar, benzer şekilde romanda Mustafa Said'in babasından neredeyse hiç bahsedilmezken, annesine daha fazla yer verilir. Ayrıca Mustafa Said'in annesi dışında başka hiçbir akrabasından bahsedilmemesi de onun tanrısal özelliklerinin bir işareti olarak görülebilir. Sanki o da İsa gibi Kutsal Ruh aracılığı ile anne rahmine düşmüş, hiçbir yakını ve bağı olmayan bir varlıktır. Bunun yanında İsa'nın da Mustafa Said'in de ölümlü olması her ikisi arasındaki benzerliği ve Mustafa Said'in kadınlar tarafından bir Tanrı olarak görüldüğü inancını desteklemekte ve güçlendirmektedir.

Ayrıca, İsa nasıl gizemli ve anlaşılmazsa, benzer şekilde Mustafa Said de gizemli, anlaşılmaz ve egzotik bir erkek olarak görülmektedir. Yine bu özellikleri ile de onun tanımlanıldığı görüşü perçinlenmektedir. Sheila Greenwood Mustafa Said'in gizemini " 'teninin siyahlığı ne kadar olağanüstü' derdi, ' sihrin ve gizemin ve müstehcenliğin rengi'" (Kuzeye Göç Mevsimi: 115) sözleri ile vurgular. Aslında bu cümlelerde oryantalizm bağlamında Kuzeyli'nin zihnindeki Güneyli imajı/resmi açığa vurulmaktadır. Kuzeyli'nin kafasındaki gizemli, egzotik güneyli imajı, o Güneyli ne kadar eğitilmiş, bilgili ve kültürlü olursa olsun değişmez. Güneyli daima gizemini korumaya devam eder ve Güney'in toprakları gibi insanları da sürekli keşfedilmeye açıktır, daima yeni bir şeyler barındırır ve bu yüzden de Güney/li daima Kuzeyli tarafından bir araştırma, inceleme nesnesi ve alanı olarak görülür. Kısacası, Doğulu'nun (ya da Güneyli'nin) Avrupalı üzerinde bıraktığı ilk izlenim, Avrupalı'nın onunla ilgili görüşleri ve önyargıları ve Avrupalı'nın kendi zihninde yarattığı Doğulu (ya da Güneyli) resmi her şeye rağmen aynıdır (bkz. Said, 2012).

3.2. Çok Tanrıcılık ve Yunan Mitolojisi

Çok tanrılı dinlerde ise tanrı cinsiyetine göre tanrı ve tanrıça olarak adlandırılır. Yine tanrı ve tanrıçalar da kendilerine tapılan, İsa gibi insan görünümünde, ulaşılabilir, fakat ondan farklı olarak ölümsüz varlıklar olarak kabul edilmektedir.

Antik dönemdeki tanrı anlayışına değinilecek olursa, bu dönemde, yalnız Yunan ve Roma uygarlıklarının hüküm sürdüğü coğrafyada değil çağdaşı olan tüm medeniyetlerde çok tanrılı dinler hâkimdi. Ancak en zengin mitosların ve öykülerin filizlendiği kültür özellikle Yunan kültürü olmuştur. Roma mitolojisi de ağırlıklı olarak Yunan mitolojisinden etkilenmiş, onların tanrılarını aynen kabul ederek Latince isimler vermek suretiyle inançlarına katmışlardır. Bu tanrılar çoğu zaman dinsel bir inançla ya da ritüellerle ortaya konan, toplumda yerleşmiş bir düşünce biçimini ve bir kavramı simgelemektedirler(bkz. Konuk, 2008: 1). Bu çalışmanın konusu gereği, çok tanrılı dinler arasından sadece Yunan dinine, özelliklerine ve tanrılarına değinilecektir.

Yunan dininin en karakteristik özelliklerinden biri insanbiçimci bir anlayışa sahip olmasıdır(Konuk, 2008:28).İnsan biçimli olmalarını yanında, birçok tanrı şekil değiştirebilmekte ve böylece tanrılarının ulaşılması güç bir hal almaktadır. Saygı gösterilen, tapılan Yunan tanrı ve tanrıçaları için insanları tapınaklarda adaklar adayıp çeşitli hayvanlar kurban ettikleri bilinmektedir. Ve bu tanrılarının en önemli özelliği de ölümsüz olmalarıdır.

Bu dinde, din adamları ve dogmalar yanında,kutsal bir kitap da yoktur. Bu da temel bir çerçevenin olmamasına, dolayısıyla da dinsel yapıya ilişkin tüm düşüncelere açık olmasına ve onlardan etkilenmesine yol açmıştır(bkz. Konuk, 2008:28). Bugünkü anlamda günah kavramı yoktur. Sadece kusur işlemek söz konusudur(bkz.

Erişim-

<http://www.dunyadinleri.com/helen.html>,
26.04.2007akt.Konuk, 2008: 29).

Yunan dininde çok tanrılı bir inanç sistemi yer almasına rağmen, Zeus'un iradesinin hâkim olması ve baş tanrı kabul edilerek hükümlerine boyun eğilmesi dikkat çekici bir unsurdur. Fakat Yunan dininin Zeus'a rağmen çok tanrılı bir din olduğu nosyonu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (bkz. Lloyd-Jones, 2001: 459-460 akt. Konuk, 2008: 29)

Tektanrıcılıkta adı geçen cami, sinagog ve kilise gibi tapınak ya da ibadethanelerde (mabedlerde) cinsellikle bağlantı yokken, çok tanrıcılıkta tapınaklarla cinsellik arasında bağlantı kurulabilir. Örneğin tapınakları ile ünlü Apollon, geleceği görme yeteneği isteyen

Kassandra adlı genç kızla bir anlaşma yaparak, geleceği görme yeteneği sözü vererek onunla birlikte olmak ister. Kendisi ile birlikte olursa onun tapınağında rahibe de olabilecektir Cassandra. Buradan da bir anlamda Apollon'un Cassandra'yı tapınağı ve kendisi için (cinsel anlamda) kurban olarak seçtiği sonucuna varılabilir.

Kurtz'un tanrılaştırıldığının diğer bir göstergesi de onun Eski Yunan tanrılarında Chronus ile arasında kurulan bağlantıdır. Marlow, Kurtz'un "kocaman açtığı ağız"ını (Karanlığın Yüreği: 92) tasvir ederken sanki Chronus'u anlatır. Efsaneye göre Chronus, kendisini tahttan indireceklerini öğrendiği çocuklarını doğar doğmaz yutar. Bu nedenle de birçok resimde ya çocuklarını yerken ya da kocaman bir ağız olarak tasvir edilir. Kurtz'un Chronus ile bağı, bir Avrupalı olarak, onun önüne geçilmeyen sömürgeciliği ve açlığı ile yorumlanabilir. Bu açlık öyle önüne geçilmez bir açlıktır ki önüne çıkan her nesneyi yiyip bitirir Kurtz, sonra da artıklarını fırlatır bir kenara. Chronus dışında, Marlow'un da ifade ettiği gibi şimşekleri ile tıpkı Zeus'a benzemektedir Kurtz (93). Anlaşılan genç Rus da, onun bu yönüne vurgu yapar: "Yıldırım ve şimşekle gitti onlara, biliyor musunuz- ömürlerinde böyle şey görmemişlerdi"(Karanlığın Yüreği: 87) diyerek.

Bunlar dışında, Kurtz'un Kuzeyli nişanlısı (için hümanist, yardımsever bir adam) yanında, yerli bir kadınla da (onun içinse Tanrı) birlikte olması yine, onun çapkın ve şekilden şekile girebilen bir Zeus olduğunu göstermektedir.

Zeus'un cinselliğe ve kadınlara düşkünlüğü göz önüne alındığında, Mustafa Said'in tipik bir Zeus olduğu söylenebilir. Tek farkı, Zeus'un aksine ölümlü bir tanrı olmasıdır. Bilindiği üzere Zeus'un en belirgin özelliklerinden biri çapkın oluşudur. İsteddiği her şeyin şekline girebilen Zeus'un Leda için kuğu, Europa için boğa oluşu kudretine en iyi örnektir (wikipedia).

Mustafa Said, Zeus gibi şekil değiştiremez belki ama isim değiştirip kılıktan kılığa girerek "Ekim 1922 ila Şubat 1923 tarihleri arasındaki süreçte aynı anda beş ayrı kadınla birlikte [yaşar]" ve her birine de Hasan, Charles, Emin, Mustafa ve Richard gibi farklı farklı isimlerle tanıtır kendini (Kuzeye Göç Mevsimi: 39). Burada da görüldüğü gibi, Mustafa Said, kadınlara olan aşırı ilgisi ve onları elde etmek için oynadığı oyunlarla ölümsüz tanrı Zeus'a, Kurtz'dan daha çok benzemektedir.O kadar bilgili ve donanımlı çıkar ki kadınların karşısına etkisi altına alıp büyüler onları, gizemi ile hala bir Güneyli'dir ama diğer bütün özellikleriyle Kuzeyli'nin kafasındaki Güneyli imajını ve Kuzeyli'nin sömürgecilik hikâyesini alt-üst edip tersine çevirir: sömüren, istila eden Güneyli'dir artık, sömürülense Kuzeyli. Kadınların, doğurganlık, bereket

ve özellikle toprak ile özdeşleştirildikleri göz önüne alındığında, tam bir sömürgeci haline gelir Mustafa Said.

Daha önce de belirtildiği gibi, Apollon ve rahibeleri düşünüldüğünde, Mustafa Said'in Güneş tanrısı Apollon'a benzetilmesi kaçınılmazdır. Çünkü Mustafa Said'in birlikte olduğu kadınlardan üçü intihar ederken, Jean Morris Mustafa Said'in kendisi tarafından öldürülür. Bir anlamda Tanrı'ları Mustafa Said uğruna kendilerini feda eder dört kadın da tıpkı Apollon uğruna kendilerini feda eden, onunla birlikte olarak bekâretlerini feda eden tapınak rahibeleri gibi. Böylece oryantalizm ve Kuzeyli'nin zihnindeki "Güneyli imajı" bağlamında ele alındığında, Tayeb Salih'in, Batı'nın (bu çalışmada Kuzey'in)mitolojisini ve kavramlarını kullanarak onları vurması da ironik bir durumdur.

Sonuç

Özetlemek gerekirse, bu çalışmada Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* ve Tayeb Salih'in *Kuzeye Göç Mevsimi* adlı romanları tanrılaştırma teması çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alınmış, tanrılaştırma temasının sömürgecilik ve oryantalizm kavramları ile ilişkisine değinilmiştir. Bu karşılaştırmalı çalışma sırasında temelde metne dayalı inceleme yöntemi kullanılırken, Yunan mitolojisi ve tanrı, şeytan, tektanrıcılık/çoktanrıcılık gibi dinsel kavramları açıklamak üzere din üzerine yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. Çalışma sonunda her iki romanın başkahramanları Kurtz ve Mustafa Said'in çevrelerindeki kişilerce tanrılaştırıldıkları;bu karakterlerin, tek tanrılı dinler açısından İsa, çoktanrılı dinler açısından Zeus, Chronus ve Apollon ile benzerlikleri; Kurtz'un bir sömürgeci olması sebebiyle yerliler tarafından doğal olarak tanrılaştırıldığı, ancak Mustafa Said'in sömürge bir toplumun bireyi olarak İngiliz kadınlar tarafından tanrı gibi görülmesinin ironik bir durum olduğu ifade edilmiştir. Tanrılaştırılmalarının sebebi olarak, Kurtz'un yerliler üzerinde uyguladığı şiddet, Mustafa Said'inse Avrupalılar ile ilgili edinmiş olduğu bilgiler ve bu bilgilere bağlı olarak elde ettiği güç gösterilmiştir. Sonuç olarak, bu güç sayesinde İngiliz kadınların gözünde tanrılaşan Mustafa Said'in Kuzeyli'nin sömürgecilik hikâyesini ters yüz eden bir istilacı, bir sömürgeci haline geldiği ortaya koyulmuştur.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, N., (2013). *Yabancı Kostüm İçinde Öz Kültür: Thomas Mann, Değişen Kafalar, Von Generation zu Generation: Germanistik. Festschrift für Kasım Eğitim zum 65. Geburtstag.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- BADER, A. E., (2008). *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın Putperestliğe Bakışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

- CONRAD, J., (2011). *Karanlığın Yüreği*. Çev.: Sinan Fişek, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KONUK, T., (2008). *Antik Yunan ve Roma'da Din, Mitos ve Çocuk Görünümlü Tanrılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- KRISHNAN, R.S., (1996). "Reinscribing Conrad: Tayeb Salih's *Season of Migration to the North*", *The International Fiction Review*, Vol. 23.
- MAKDİSİ, S. S., (1992). "The Empire Renarrated: *Season of Migration to the North* and the Reinvention of the Present", *Critical Inquiry*, Summer 18.
- PETERS, J. G., (2006). *The Cambridge Introduction to Joseph Conrad*. New York: Cambridge University Press.
- SAİD, E., (2005). *Yersiz Yurtsuz*, Çev.: Aylin Ülçer, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SAİD, E., (2010). *Kültür ve Emperyalizm*, Çev.: Necmiye Alpay, İstanbul: Hil Yayın.
- SAİD, E., (2012). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev.: Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- SALİH, T., (2011). *Kuzeye Göç Mevsimi*, Çev.: Adnan Cihangir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SANTANGELO, B. C., (1999). "Legacies of darkness: Neocolonialism, Joseph Conrad, and Tayeb Salih's *Season of Migration to the North*", *A Review of International English Literature*, Vol. 30, Issue4. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zeus>